

УДК 321.01

DOI: 10.24144/2078 –1431.2020.1(24).54–64

Віктор Пашков,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри обліку і аудиту
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

СФЕРА ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ «М'ЯКОЇ СИЛИ» У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ ДЕРЖАВИ

Розглянуто потенційні можливості використання сфери вищої освіти, навчання іноземних студентів для забезпечення зовнішньополітичних інтересів. Виявлено, що останні 20-30 років провідні країни світу активно використовують виші як агентів публічної дипломатії, отримуючи не лише фінансові вигоди від навчання іноземців, а й політичні ефекти. На прикладі США, Франції, Австралії, Японії проаналізовано роль вишів у поліпшенні міжнародного іміджу країни та двосторонніх відносин, поширенні геополітичного впливу.

У цьому контексті проаналізовано сучасний стан, проблеми та перспективи використання навчання іноземців у вітчизняних ЗВО для просування політичних і економічних інтересів України на міжнародній арені.

Ключові слова: експорт вищої освіти, «м'яка сила», геополітичний вплив, публічна дипломатія, агенти впливу, зовнішня політика.

The potential possibilities of using the higher education, training of foreign students for providing foreign policy interests are considered. It has been revealed that for the last 20-30 years the leading countries have been actively using own colleges and universities as agents of public diplomacy, receiving not only the financial benefits of teaching foreigners, but also political effects.

The export of the higher education, attracting foreign students in modern conditions is becoming an effective tool of "soft power" in those countries that can benefit from the effects of internationalization of the educational space. Learning of foreigners allows the exporting countries of education to gently improve their image in the international arena, promote their own interests in bilateral relations, promote their own political and cultural values, and eventually gently form networks of interpersonal contacts and influencers that can be used in the future for influence. to the political agenda of other countries.

On the example of the USA, USSR, France, Australia, China, Japan, the role of universities in improving the country's international image and bilateral relations of spreading geopolitical influence is analyzed.

In this context, the current state, problems and prospects of using foreigners' education in domestic universities to promote Ukraine's political and economic interests in the international arena are analyzed. For this authorities should intensify their diplomatic work, develop and approve an appropriate state strategy that would coordinate the actions of different ministries, especially the Ministry of Education and Science and the Ministry of Foreign Affairs, and institutional policies of universities.

Keywords: *export of higher education, soft force, geopolitical influence, public diplomacy, agents of influence, foreign policy.*

Вступ. Розвиток світової вищої освіти з кінця ХХ ст. відзначається посиленням інтернаціоналізації, що відображається в активізації міжнародного співробітництва та спільних проєктів, зростанні кількості студентів, що навчаються за кордоном, активному формуванні міжнародного ринку освітніх послуг. З іншого боку, сьогодні експорт освіти виходить за межі «просвітницької традиції» – передачі знань і навичок; всі великі міжнародні актори усвідомлюють важливість вищої освіти і науки як засобів посилення національної безпеки та позицій на міжнародній арені. У багатьох країнах світу інтернаціоналізація стає важливою складовою як державної освітньої політики, так і стратегій інституційного розвитку вишів. ВНЗ завжди були інтернаціональними організаціями.

Аналіз досліджень і публікацій. Досліджувана проблематика лише нещодавно стала предметом уваги політологів та фахівців у сфері міжнародних відносин. До цього процеси інтернаціоналізації вищої освіти вивчались у рамках педагогічної науки. При цьому освітні компаративісти фокусувались переважно на академічних та економічних аспектах, часто ігноруючи політичний вимір інтернаціоналізації.

Можливості сфери вищої освіти як інструменту «м'якої сили» держави на теоретичному рівні у своїх роботах розглядають Є. Антюхова [1], Н. Белоусова [2], Н. Білоцерківська [3], А. Григорян [6]. Так, на думку дослідниці Є. Антюхової, різке збільшення у другій половині ХХ ст. чисельності міжнародних студентів відкрило перед великими державами нові можливості посилювати свій вплив у міжнародних відносинах в умовах, коли використання сили та економічної потуги є дозованим [2, с. 201]. Аналіз зарубіжного досвіду у цій сфері висвітлюють О. Висоцький [5], П. Каткін [8, 9], О. Нагорна [11].

Метою дослідження є аналіз можливостей використання сфери вищої освіти як інструменту зовнішньої політики держави, порівняння зарубіжного досвіду у цій царині та вітчизняних реалій.

Результати дослідження. Феномен глобалізації наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. виходить за межі торговельно-економічних відносин і охоплює всі суспільні сфери – політику, ідеологію, культуру, освіту, маючи на меті створення єдиної економічної світової системи. На думку П. Скотта, глобалізація є найбільшим викликом для вишів за останні декілька століть. Вона приводить до стандартизації освітніх програм, поширення культурних цінностей Заходу, проникнення західних провайдерів на освітні ринки інших країн, формування моделі «космополітичного університету» [7, с. 24]. У цьому сенсі глобалізація несе суттєві ризики для незахідних країн, оскільки послаблює традиційну роль ВНЗ як національних центрів освіти та культури, загрожує процесу відтворення національної ідентичності у цих суспільствах.

В операційній діяльності вишів інтернаціоналізація проявляється в активізації міжнародних двосторонніх і багатосторонніх проєктів, про-

грам обміну, реформуванні навчальних планів, освітніх програм у бік посилення їх міжнародного компонента, інституційному партнерстві, договорах, посиленні інтелектуального потенціалу ВНЗ у розумінні культури, освітніх систем і суспільного розвитку інших націй.

Можна виділити такі основні причини інтернаціоналізації вищої освіти: політичні – демократизація світової спільноти, розвиток інтеграційних процесів у політичній і економічній сферах; економічні – глобалізація економіки, технологій, вимоги світового та регіональних ринків праці; культурні та ідеологічні – зростання міжнародної відкритості, діалог культур; академічні – інтернаціональний характер наукових знань, універсальна основа освіти та дослідницької діяльності, формування міжнародних стандартів якості освіти.

Економічні цілі інтернаціоналізації безпосередньо пов'язані з фінансовими вигодами від плати за навчання іноземних студентів й іншими супутніми доходами для національних економік. Політичні цілі зумовлюються геополітичними планами та інтересами кожної країни. Культурні цілі витікають з намірів популяризації національної культури. Академічні фактори пов'язані з потребою модернізації вищої освіти. Провідні гравці на міжнародному ринку освітніх послуг прагнуть до досягнення балансу між фінансовими вигодами і публічною дипломатією, просуванням зовнішньополітичних цілей.

До середини ХХ ст. міжнародна кооперація у сфері вищої освіти базувалася винятково на двосторонніх угодах й індивідуальних контактах. Мобільність у цій сфері обмежувалася потоками студентів між Північною Америкою та Західною Європою. З середини ХХ ст. провідні держави світу почали розглядати експорт освіти в якості інструменту зовнішньої політики. Після 1945 р. почала активно зростати кількість студентів з колишніх колоній у ВНЗ розвинутих країн, а географічні рамки ринку освітніх послуг розширювалися. Результатом цих процесів стало формування міжнародного ринку освітніх послуг із обсягом у \$90-100 млрд. у 2018 р. [10, с. 116]. При цьому він дуже швидко зростає. Якщо у 2000 р. у світі нараховувалося 2 млн. іноземних студентів, то у 2009 р. – 3,7 млн., у 2013 р. – 4,1 млн., 2018 р. – 5 млн. осіб. За прогнозом IDP Education Australia, до 2025 р. кількість міжнародних студентів у світі збільшиться до 7,2 млн. осіб [16, с. 3].

Протягом останніх двох десятиліть експорт освітніх послуг стрімкими темпами набуває ознак бізнесу глобального масштабу. За даними Міжнародного бюро ЮНЕСКО з освіти, свої освітні послуги сьогодні пропонують тисячі вишів з понад 140 країн, однак основна конкуренція відбувається між розвинутими країнами Західної Європи та Північної Америки, а також між Австралією та Японією, де навчаються понад 4/5 іноземних студентів. Понад 85% світового ринку освітніх послуг припадає всього на 22 країни, серед яких США, Велика Британія, Франція, Німеччина та Австралія. Сьогодні лідерство на цьому ринку утримують англomовні країни (США, Велика Британія, Австралія, Канада, ПАР, Нова Зеландія), на які в сукупності припадає майже половина ринку, та меншою мірою країни континентальної Європи – 25% ринку.

Навчання іноземних студентів дає значний додатковий прибуток і робочі місця в освітній і соціальній інфраструктурі, стимулюючи вищі реалізовувати міжнародні підприємницькі стратегії. Уряди Великої Британії, Австралії, Нової Зеландії, США, в яких практикується цей підхід, надають ВНЗ значну автономію, забезпечують високу репутацію національних освітніх систем, а також гарні соціальні умови для іноземних студентів, що створює для їх вищів додаткові конкурентні переваги на міжнародному ринку освіти.

Окрім прямих фінансових вигід, країни-експортери отримують приховані екстерналії. Проводячи активну міграційну політику, США, Канада, Австралія та країни Західної Європи отримують приблизно 1 млн. висококваліфікованих спеціалістів на рік з числа іноземних громадян, що навчалися у вишах цих країн. А це – не менш цінний прибуток від ринку освітніх послуг, ніж плата іноземних студентів за навчання та проживання. Залучаючи високопродуктивний людський капітал з інших країн, розвинуті країни отримують значні економічні переваги.

Лише на використанні освітньої міграції як інструменту зміцнення науково-технічного та економічного потенціалу розвинені країни заощаджують величезні кошти, перш за все на витратах на навчання фахівців та на поліпшенні структури зайнятості. Так, наприклад, у США Національний науковий фонд оцінював чистий виграш від залучення дослідника в галузі природничих чи технічних наук в 1990-х рр. у \$500 тис. За підрахунками ННФ, імміграція 53 тис. кваліфікованих інженерів, вчених і лікарів протягом 1952-1961 рр. дозволила США заощадити \$2 млрд. Економія на підготовці 74 тис. фахівців, які в'їхали до країни протягом 1962-1970 рр., становила вже \$4 млрд. [13, с. 100].

Глобальний характер ринку освітніх послуг зумовлює три установки держав: економічну, політичну та академічну. Перша полягає у розгляді освіти як важливої статті експорту, засобу залучення додаткових фінансових ресурсів у власну освітню систему. Іноземні студенти не лише оплачують повну вартість навчання, а й залишають значні суми у країні перебування.

Друга установка відносить експорт освітніх послуг до сфери зовнішньої політики, засобу розширення геополітичного впливу. Експортний потенціал вищої школи у доктринах зовнішньої політики більшості провідних і держав середньої сили розглядається як одна зі складових системи реалізації та захисту національних інтересів. Експорт освіти фактично став одним з інструментів «м'якої сили» для держав-експортерів на міжнародній арені.

Студенти-іноземці під час навчання засвоюють не лише професійні знання, але і норми та цінності тих академічних систем, в яких вони вчать-ся. У певній мірі іноземних студентів можна розглядати у якості поширювачів політичної культури країн-експортерів освіти. У цьому контексті не можна не погодитися з думкою В. Гюго, який говорить, що можна протистояти вторгненню армій, але вторгненню ідей протистояти неможливо.

На початку XXI ст. дипломатія з традиційної сфери державного управління перетворюється на відкритий різноспрямований публічний

процес, в який залучені як державні, так і громадські актори. У результаті виші, освітні фонди та програми, експертні мережі, міжуніверситетські та дослідницькі консорціуми опосередковано стають агентами з управління міжнародними зв'язками.

Освіта може використовуватись як ефективний інструмент «м'якої сили» через три механізми. По-перше, як інструмент поширення політичних цінностей. Іноземці під час навчання засвоюють не лише професійні знання, а й сукупність домінуючих у країні суспільних цінностей і культурних моделей поведінки. Після повернення додому випускники з великою вірогідністю поширюватимуть засвоєні цінності і практики. По-друге, навчання іноземних студентів сприяє формуванню неформальних мереж міжособистих контактів, які уряди можуть використовувати як інструмент впливу на політичний порядок денний, лобіювання бізнес-інтересів. Займаючи провідні позиції у різних суспільних сферах на батьківщині, студенти, що навчались за кордоном, можуть ставати своєрідними «агентами впливу» іншої країни на внутрішні політичні і економічні процеси. Ця робота потребує тривалих і систем зусиль, але ефекти від неї мають довгостроковий характер.

По-третє, навчання іноземних студентів може служити цілям просування національних інтересів у двосторонніх відносинах, позитивного іміджу країни. Фокусуючись на традиційних завданнях вишів в освіті та науці, політики та дослідники часто забувають про їх місію центрів міжнародного співробітництва, комунікації. Розвиваючи закордонні зв'язки, виші відіграють роль академічних мостів між країною, її культурою та рештою світу, передусім сусідніми країнами. Особливо це проявляється у діяльності великих і прикордонних ВНЗ. Виші, розташовані у прикордонних регіонах, першими беруться до встановлення наукових та освітніх зв'язків, тим самим сприяючи, поліпшуючи політичний діалог між державами. Оскільки освіта та культура завжди була інструментом конструювання соціальних спільнот, вирішення їх проблем, то у прикордонних районах освіта виступає локомотивом міжкультурного та політичного діалогу.

Третя, академічна установка полягає у усвідомленні необхідності створення для досягнення перших двох цілей вишів світового класу, які могли б збільшити чисельність контингенту іноземних студентів, підвищити міжнародний престиж країни. Наявність іноземних студентів є одним з непрямих показників якості освіти, рівня інституційного розвитку ВНЗ. Необхідність їх залучення стимулює виші поліпшувати соціальну та наукову інфраструктуру, розробляти нові освітні курси і програми, зокрема англомовні, підвищувати кваліфікацію викладацького складу, якість наукових досліджень.

Найбільш відома форма інтернаціоналізації вищої освіти – збільшення кількості студентів, які навчаються за кордоном. Звичайно, відправка студентів на навчання в інші країни – явище не нове, і певні регіони стикаються з цим вже давно. Однак саме у другій половині ХХ ст. спостерігалися небачені раніше темпи зростання та масштаби освітньої міграції. З 1975 по 2010 рр. чисельність іноземних студентів у світі зростає з 0,6 млн. до 3,7 млн. осіб. [6, с. 19].

Більшість європейських країн мають постійний притік студентів зі своїх колишніх колоній, що дозволяє не тільки збільшувати доходи вишів, але і використовувати його як інструмент міжнародної комунікації, отримання політичної ренти. Так, наприклад, більшість лідерів африканських країн, які у минулому були французькими колоніями (Північна і Західна Африка), отримали вищу освіту у провідних університетах Франції. Значна частина молоді, особливо діти політичної та економічної еліти, країн Латинської Америки прагне отримати диплом у вишах США та Канади. У період «холодної війни» вищі СРСР активно приймали іноземних студентів з країн прокомуністичної орієнтації. Крім цього, значна частина партійної, військової номенклатури східноєвропейських країн отримала вищу освіту у провідних вишах Москви, Києва та Ленінграда.

Загалом СРСР є успішним прикладом використання експорту освітніх послуг для реалізації власних геополітичних інтересів. Влада Російської імперії ще з часів Олександра II (1855-1881), керуючись концепцією панславізму – ідеєю провідної ролі Росії у слов'янському світі – сприяла підготовці в російських вишах дітей представників національної еліти з Болгарії, Сербії і Чорногорії, які на той час перебували у складі Османської імперії. Так, у 1865 р. Міністерство освіти прийняло рішення про доцільність безкоштовного навчання іноземних громадян, на підставі якого царський уряд виділив стипендії для болгарської молоді на навчання у технічних вишах [16, с. 42]. Проте до Жовтневої революції ця практика не отримала поширення у зовнішньополітичній діяльності Росії.

Радянська влада від початку свого існування надавала допомогу молодим державам, які постали на політичній мапі після Першої світової війни, зокрема у підготовці національних кадрів, що відповідало концепції експорту революції. Результатом такого політичного курсу стало підписання міждержавних угод з Монголією (1921), Туреччиною (1922), Іраном (1923). Набір іноземних студентів на навчання здійснював Наркомат освіти, а політичне керівництво – Комінтерн, Наркомат у справах національностей і відділ агітації і пропаганди ЦК ВКП(б).

Одразу після закінчення війни геополітичні зміни післявоєнного світу почали відображатися на діяльності радянських вишів. Залучення іноземних студентів стало частиною зовнішньої політики СРСР. Підготовка фахівців для зарубіжних країн мала сприяти формуванню дружніх відносин з країнами та зміцнювати роль Москви як лідера соціалістичного світу. У 1946 р. на навчання в СРСР приїхали 494 громадянина з країн народної демократії: з Болгарії – 120, з Польщі – 14, з Югославії – 6. Були укладені міжнародні договори з підготовки фахівців: у 1946 р. – з Болгарією та Румунією, у 1948 р. – з Угорщиною, Монголією, Польщею, Чехословаччиною і КНДР, у 1952 р. – з НДР і КНР, у 1955 р. – з ДРВ, у 1960 р. – з Кубою. У структурі профільного міністерства був створений іноземний відділ, на який покладалося керівництво підготовкою кадрів для зарубіжних країн. З кінця 1950-х рр. у радянських вишах почали створювати підрозділи і посади, на які покладалися завдання ідейно-виховної роботи з іноземними студентами. На початку 1960-х рр. у СРСР навчалось понад приблизно

2300 студентів з В'єтнаму, 1955 – Монголії, понад 1500 – Китаю, 1755 – НДР, 669 – Болгарії, 435 – Чехословаччини, 392 – Польщі тощо[11, с. 24].

У процесі інтернаціоналізації вищої освіти СРСР можна виділити два етапи, які тісно пов'язані з політичними змінами в середині соцтабору. Перший етап розпочався різким ростом чисельності іноземних студентів у СРСР у 1946-1947 рр. Основний приплив йшов з країн народної демократії. З середини 1950-х рр. перша хвиля починає спадати. Студенти цієї хвилі приїжджали навчатися за інженерно-технічними спеціальностями. Значна частина цих студентів після повернення на батьківщину займала провідні посади середнього та вищого рівнів у державно-партійному апараті, промисловому та оборонному секторі.

Поступове скорочення студентських потоків з цих країн у 1950-х рр. було пов'язано з двома причинами. По-перше, у міру укріплення комунізму у Східній Європі уряди країн народної демократії почали формувати власні системи вищої освіти, щоб задовольнити потреби економіки та державного управління. По-друге, у середині 1950-х рр. виникають внутрішні протиріччя у соціалістичному таборі – події 1956 р. в Угорщині, антирадянські виступи в Польщі та НДР.

Наприкінці 1950-х рр. починається другий етап інтернаціоналізації вищої школи СРСР, безпосередньо пов'язаний з проникненням комунізму у Латинську Америку, країни Африки та Азії. У 1960-х рр. радянський уряд послідовно проводив політику розширення прийому іноземних громадян у виші. Пріоритетом стали студенти з країн соціалістичної орієнтації, що розвиваються. Важливим кроком у цьому напрямі стало відкриття в Москві Університету Дружби народів ім. Патріса Лумумби.

З 1960-х рр. освітня співпраця стала розглядатись радянським керівництвом як один з каналів широкої пропаганди успіхів СРСР у країнах соціалістичного табору та країнах, що розвиваються. Щодо країн народної демократії, то навчання у радянських вишах великої кількості партійних, військових і наукових кадрів з цих країн слугувало меті формування спільної політичної ідентичності у дусі вірності Москві. У країнах, що розвиваються, через велику віддаленість освіти допомога сприяла формуванню позитивного міжнародного іміджу СРСР.

Таким чином Москва прагнула підтримувати своє лідерство та ідеологічний вплив всередині соціалістичного табору. З 1950 по 1990 рр. чисельність іноземних студентів у радянських вишах збільшилась майже в 22 рази, досягнувши напередодні розпаду держави 126,5 тис. осіб, що становило 10,8% від загальносвітової чисельності. За цим показником СРСР займав 3-тє місце у світі, поступаючись лише США (407,5 тис. чол.) і Франції (136 тис. чол.).

Головними інструментами поширення ідеологічного впливу СРСР у постколоніальному просторі Азії та Африки стали надання консультативної допомоги у розбудові освітніх систем, направлення радянських викладачів, наукової та методичної літератури. Для прикладу, лише в Алжирі у 1970-х рр. працювало 935 радянських викладачів. З 1960 до 1990 рр. за рахунок радянського уряду було створено 67 вишів і 25 технікумів у 36 кра-

їнах [11, с. 26]. Цікаво, що радянська допомога у сфері освіти арабським країнам викликала зворотну реакцію Заходу. Франція та Велика Британія у відповідь почали також надавати аналогічну допомогу цим країнам, намагаючись зберегти свої позиції у регіоні.

Зовнішньоекономічна політика США з останньої чверті ХХ ст. спрямована на максимальне залучення іноземних студентів і дослідників у власні коледжі та університети. Протягом 1990-х рр. Сполучені Штати завоювали значну частину міжнародного ринку освітніх послуг – на початку 2000-х рр. частка США на ринку сягнула 32%. У середині 2010-х рр. її частка зменшилась до 20%, що було викликано появою на ринку нових гравців.

Навчання іноземців в останнє десятиліття є п'ятою за значимістю статтею американського експорту. З 2016 р. доходи від їх навчання перевищили \$40 млрд. Іноземці становлять 4% студентського контингенту вишів США, забезпечуючи роботою 52 000 викладачів і ще 20 000 допоміжного персоналу.

Ще більш динамічною є кількісна динаміка їх зростання. Якщо у 1980 р. в американських вишах навчалось 325,6 тис. іноземних студентів, то у 1990 р. – 407,5 тис., у середині 1990-х рр. – 500 тис., у 2000 р. – майже 600 тис., у 2010 р. – 691 тис., у 2012 р. – майже 723 тис., у 2014 р. – 886 тис. осіб. З 2016 р. кількість іноземних студентів в США перевищила 1 млн. осіб.

Збільшення чисельності іноземних студентів є також важливою складовою стратегії залучення інтелектуальних ресурсів з-за кордону, яку уряд країни почав активно проводити з 1990-х рр. Політичні та ділові кола США виходили з того, що інженерно-технічні та природничо-наукові спеціальності є одним із головних чинників конкурентоспроможності в глобальній економіці, а тому чисельність висококваліфікованих вчених і інженерів стане критично важливою умовою процвітання економіки. Так, у 2007-2018 рр. 45% росту чисельності працівників у наукомістких галузях припало на іммігрантів, зокрема в науці – на 65%, у сфері ІКТ – на 45%, серед інженерів – на 39%, серед математиків – на 18%.

Ріст чисельності докторантів в США останні 20 років забезпечується потоком талановитих молодих вчених з Китаю, Індії, Південної Кореї, Тайваню, які складають не менше 20% всіх докторантів. Сьогодні майже 40% всіх докторів наук, які зайняті у промисловості, секторі освіти та науки – вихідці з-за кордону. Не слід забувати, що, залучаючи інтелектуальні ресурси з-за кордону, США не лише вирішує внутрішні проблеми системи вищої освіти, зміцнює власні економічні позиції, але й послабляє конкурентів.

Експорт освітніх послуг має велике значення і для зовнішньої політики США. У зв'язку з високою вартістю навчання та проживання серед іноземних студентів переважають представники вищих класів. Їх навчання, формування у них проамериканських орієнтацій є важливим завданням, яке ставить уряд перед системою вищої освіти. Як відзначив колишній держсекретар США К. Пауелл, «немає більш цінного активу для нашої країни, ніж дружба з майбутніми світовими лідерами, які отримують у нас освіту»[9, с. 81].

За даними фонду Ейзенхауера, за останні півстоліття навчання за освітніми програмами Державного департаменту США пройшли до 700 тис. іноземців, з яких у підсумку 200 осіб стали керівниками держав, ще 600 – урядовцями і парламентарями[5, с. 26]. Зайняття випускниками впливових позицій у власних країнах дозволяє США впливати на спрямованість їх політики. Слід відзначити, що абсолютна більшість дітей представників економічної та політичної еліти країн Латинської Америки отримують вищу освіту в університетах Ліги Плюща, у яких також навчаються багато майбутніх американських дипломатів, політиків і бізнесменів. Така ситуація дозволяє використовувати американським політикам свої зв'язки і знайомства ще зі студентської лави для лобювання інтересів США.

Структура потоків іноземців в американські вищі значною мірою відображає зовнішньоекономічні зв'язки та пріоритети країни. До 70% іноземних студентів приїжджають на навчання з Китаю, Південної Кореї, Індії, Японії та країн Латинської Америки, які є основними торговельними партнерами США.

Серед країн-найбільших «імпортерів» студентів у США – Китай (235,6 тис.), Індія (96,8 тис.), Південна Корея (70,6 тис.), Японія (понад 50 тис.), Саудівська Аравія (44,6 тис.) та Канада (27,4 тис.). І навпаки, до 80% корейських і японських, 50% латиноамериканських, 40% індійських і 30% китайських студентів, аспірантів, які здобувають освіту чи науковий ступінь за кордоном, навчаються в США. За чисельністю іноземних викладачів в американських вишах перші позиції займають вихідці з Китаю, Південної Кореї та Індії.

Подібна ситуація склалася і у навчанні південнокорейських студентів. Після закінчення Корейської війни США уклали військово-політичний союз з Республікою Корея. Після війни отримання вищої освіти за кордоном було єдиним можливим варіантом. У 1950-1960-х рр. більшість корейських урядовців, бізнесменів і вчених отримали вищу освіту за кордоном, переважно у вишах США. Після свого повернення на батьківщину вони почали визначати вектор суспільного розвитку країни. З цього часу південнокорейська еліта стала вважати престижним здобуття вищої освіти у американських ВНЗ. Сьогодні кожен третій урядовець і великий бізнесмен РК має американський диплом. Така орієнтація всіляко підтримується США через розгалужену систему надання грантів і стипендій корейській молоді. З іншого боку, у цьому зацікавлені і правлячі кола Південної Кореї. До 80% корейців, що виїжджають за кордон на навчання, їдуть до Сполучених Штатів. Понад 65% іноземних наукових ступенів корейців отримано саме в американських вишах.

У цілому експорт освітніх послуг дозволяє США успішно досягати одразу кількох цілей: отримувати значні доходи, формувати проамериканські настрої та орієнтації у зарубіжних еліт, підвищувати конкурентоспроможність власних вишів, зберігати провідні позиції у науково-технічному розвитку.

Висновки. У сучасному світі експорт вищої освіти, залучення іноземних студентів перетворюється на ефективний інструмент «м'якої сили» тих держав, які можуть скористатись наслідками інтернаціоналізації ос-

вітнього простору. Навчання іноземців дозволяє державам-експортерам освіти м'яко поліпшувати власний імідж на міжнародній арені, просувати власні інтереси у двосторонніх відносинах, поширювати свої політичні та культурні цінності, зрештою, м'яко формувати мережі міжособистісних контактів і агентів впливу, які у майбутньому можна використовувати для впливу на політичний порядок денний інших країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антюхова Е. П. Фактор образования в «мягкой силе» США, Китая и ЕС: сравнительный анализ// Сравнительная политика. 2019. Т.10 №2. С. 86-98.
2. Белоусова Н. Б. «М'яка» сила як потенціал зовнішньополітичного впливу держави// Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2012. Вип. 107 (Ч. I). С. 148-151.
3. Білоцерківська Н. Г. Освіта як елемент політики «м'якої сили»: сучасні політичні реалії України// Сучасне суспільство. 2016. Вип. 2 (12). С. 24-31.
4. Василенко О. Глобалізація, академічна мобільність та інтернаціоналізація вищої освіти// Інвестиції: практика та досвід. 2018. №24. С. 106-109.
5. Висоцький, О. Освітній вимір геополітичної боротьби// Гілея: науковий вісник. 2013. Вип. 72. С. 809-812.
6. Григорян А. В. Высшее образование в контексте «мягкой силы» в системе международных отношений// Учёные записки ЗабГУ. 2016. № 2. С. 14-24.
7. Дебич М. Інтернаціоналізація вищої освіти: світовий досвід: монографія. Суми: Університетська книга, 2017. 291 с.
8. Касаткин П. И. Культурная и образовательная составляющие «мягкой силы» ЕС// Сравнительная политика. 2018. Т. 9., № 1. С. 26-36.
9. Касаткин П. И. Болонская система образования в контексте политического развития ЕС// Право и управление. XXI век. 2013. №4. С. 70-77.
10. Костира І. О. «М'яка сила» країни в геокультурі та глобальному освітньому інформаційному просторі// Вісник ХНІ імені В. Н. Каразіна. Серія «Питання політології». 2014. №1091. С. 113-120.
11. Нагорная О. С. Научное сотрудничество и образовательные контакты в системе советской культурной дипломатии эпохи «Холодной войны» (1945-1990)// Вестник Пермского университета. Серия «История». 2018. Вып. 3 (42). С. 22-30.
12. Панова Е. Высшее образование как потенциал мягкой власти государства// Вестник МГИМО (У). 2011. №2. С. 157-161.
13. Чепурина М. А. Мягкая сила в глобальной политике: Болонские измерения. Вестник РУДН. Серия: Политология. 2014. №1. С. 96-103.
14. European Higher Education Area: The Impact of Past and Future Policies / A. Curaj, R. Pricopie, L. Deca. Springer (eds.), 2018. 721 p.
15. Hansde Wit, Jones E. Inclusive Internationalization: Improving Access and Equity. International Higher Education. 2018. № 94. P. 16-18
16. Knight J., De Wit H. Internationalization of Higher Education: Past and Future. International Higher Education. 2018. № 95. P. 2-4.

REFERENCES

1. Antjuhova, E. P. (2019). *Faktor obrazovanija v «mjagkoj sile» SShA, Kitaja i ES: sravnitel'nyj analiz* [The factor of education in the "soft power" of the USA, China and the EU: a comparative analysis.]. *Sravnitel'naja politika – Comparative policy*, Vol.10, 2, 86-98 [in Ukrainian].

2. Bjelousova, N. B. (2012). «Mjaka» syła jak potencial zovnishnjopolitychnogho vplyvu derzhavy [Soft power as a potential of exalted power of the state]. *Aktualjni problemy mizhnarodnykh vidnosyn – Actual problems of international relations*, 107 (Part 1), 148-151 [in Ukrainian].
3. Bilocerkiivs'ka, N. Gh. (2016). *Osvita jak element polityky «m'jakoji syly»: suchasni politychni realiji Ukrainy* [Education as an element of "soft power" policy: modern political realities of Ukraine]. *Suchasne suspiljstvo – Modern society*, 2(12), 24-31 [in Ukrainian].
4. Vasylenko, O. (2018). *Ghlobalizacija, akademichna mobilnistj ta internacionalizacija vyshhoji osvity*. [Globalization, academic mobility and internationalization of higher education]. *Investyciji: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 24, 106-109 [in Ukrainian].
5. Vysoc'kyj, O. (2013). *Osvitnij vymir gheopolitychnoji borotjby*. [Educational dimension of geopolitical struggle]. *Ghileja: naukovyj visnyk – Gileya: scientific bulletin*, 72, 809-812 [in Ukrainian].
6. Grigorjan, A.V. (2016). *Vysshee obrazovanie v kontekste «mjagkoj sily» v sisteme mezhdunarodnyh otnoshenij* [Higher education in the context of "soft power" in the system of international relations]. *Uchomyje zapiski ZabGU – Scientific notes of ZabSU*, 2, 14-24 [in Russian].
7. Debych, M. (2017). *Internacionalizacija vyshhoji osvity: svitovyj dosvid* [Internationalization of higher education: world experience]. Sumy: Universytets'ka knyha [in Ukrainian].
8. Kasatkin, P. I. (2018). *Kulturnaja i obrazovatel'naja sostavljajushhie «mjagkoj sily» ES* [Cultural and educational components of "soft power" EU]. *Sravnitel'naja politika – Comparative policy*, Vol.9, 1, 26-36 [in Russian].
9. Kasatkin, P.I. (2013). *Bolonskaja sistema obrazovanija v kontekste politicheskogo razvitija ES* [Bologna education system in the context of the political development of the EU]. *Pravo i upravlenie – Law and Management*, 4, 70-77 [in Russian].
10. Kostyrja, I. O. (2014). «Mjaka syła» «krajiny v gheokul'turi ta ghlobal'nomu osvitnjomu informacijnomu prostori» [The country's "soft power" in geoculture and the global educational information space]. *Visnyk KHNU imeni V. N. Karazina. Seriya «Pytannja politolohiji» – Bulletin of the V. N. Karazin KHNU. Series "Questions of Political Science"*, 1091, 113-120 [in Ukrainian].
11. Nagornaja, O. S. (2018). *Nauchnoe sotrudnichestvo i obrazovatel'nye kontakty v sisteme sovetskoj kul'turnoj diplomatii epohi «cholodnoj vojny» (1945-1990)* [Scientific cooperation and educational contacts in the system of Soviet cultural diplomacy of the Cold War era (1945-1990)]. *Vestnik Permskogo universiteta. Seriya «Istoriya» – Bulletin of Perm University. Series "History"*, 3(42), 22-30 [in Russian].
12. Panova, E. (2011). *Vysshee obrazovanie kak potencial mjagkoj vlasti gosudarstva* [Higher education as a potential of soft power of the state]. *Vestnik MGIMO (U) – MGIMO Bulletin*, 2, 157-161 [in Russian].
13. Chepurina, M.A. (2014). *Mjagkaja sila v globalnoj politike: Bolonskie izmerenija* [Soft Power in Global Politics: The Bologna Dimensions]. *Vestnik RUDN. Seriya: Politologija – Bulletin of the Peoples' Friendship University of Russia* 1, 96-103 [in Russian].
14. Curaj, A., Pricopie, R., & Deca, L. Springer (Eds.). (2018). *European Higher Education Area: The Impact of Past and Future Policies* [in English].
15. Hans de Wit, & Jones, E. (2018). *Inclusive Internationalization: Improving Access and Equity*. *International Higher Education*, 94, 16-18 [in English].
16. Knight J., & De Wit, H. (2018). *Internationalization of Higher Education: Past and Future*. *International Higher Education*, 95, 2-4 [in English].